

hent jus per un gran roquissar de pedra viva --- discorria al pla, on feya un petit *pèlech*, a manera de un viver semblant d'aquests que-ls nostres ciutadans fan en llurs jardins; e era aquest *pèlech* no gayre pus fondo que la statura d'un hom fins als pits --- les gentils dones --- vehent-se lo *pèlech* clar --- delliberaren dever-se banyar ---» (VI, § 10, 379.15); Boccaccio havia escrit *laghetto* en el primer passatge i *pelaghetto* en el segon, car aquesta acc. també la prengué el mot en italià.

A les muntanyes de l'Alt Vallès, del Nord i NE. del Princ. hi ha molts *pèlacs*, que duen aquest nom com a apellatiu, en el fons de barrancs on hi ha tolles fondes que no arriben a estany, i on la mà de l'home no ha intervingut gaire o gens; en el centre del Montsant hi ha el Barranc dels *Pèlacs*, llarga vall deserta i solitària, que forma la barrancada més gran d'aquella aspra muntanya (afluent del riu Montsant part damunt de Margalef), i en el fons hi ha tot un rosari de *pèlacs*, petits o grossos, però tots més fondos que mers basals, i permanents. El mot ha tingut en català tractament fonètic popular, amb degradació de la A àtona interna com a *e*, que en els parlars, més o menys xipeles, de cap a l'Ebre i centre del Princ. sona com una *i*: en rigor s'hauria hagut d'adoptar l'ortografia *pèlec*, que correspondria a la pronúncia vocàlica ben distinta en el català occidental, i que alhora marcaria la incorporació del mot a la terminació *-ec* (romànic *-icu* etc.), que forma ampla sèrie en la llengua (*ròssec, mànec, càvec, càrrec, espàrrec* etc.).

Si no fos que pesava en aquest mot, i s'hi mantingué percebuda, l'empremta del seu illustre ètimon greco-latí PĒLAGUS, que altres vegades prepondera encara en l'ús que en féu la llengua literària; llavors expressa particularment la idea de l'alta mar oposada als sectors costers: «giteren --- Sent Nazari e 'N Celsi e<n>mig del *pèlec* de la mar», *VidesR*, 150r2 (n. 87, on l'altre ms. antic escriu, fins i tot, *pèlich*); incloent-hi relats de navegació per mar: «Anam a Salou, e l'infant D. Pedro de Portugal --- era vengut aquí per passar a Maylorques --- e dixem --- Veus aquí les nostres naus e les tarides, que-s moven matí --- E dix él que roman-dria en la galea --- e faem levar la àncora, e meseren mà als remes, e exim fora, al *pèlech*; e entre anar e<n> vela e remes, fom al segon dia --- en Sòller», Jaume I (Ag., 161, § 111).

L'ús literari que se n'ha fet, més comú, és el figurat, de les immensitats atzaroses, les situacions morals on l'home va esmaperdut, voltat de perills: «trau-nos d'aquest tenebrós *pèlec*, e tira-ns a Tu, qui est solaç, alegria e consolació nostra», Bn. Oliver (*Excitatori*, *NCl.*, 209); «qui molt viu pert sos amics e navega per la gran *pèlec* de fortuna, adés pròspera, adés adversa, segons orde de mutabilitat», *Doctrina Moral* del mall. En Pacs (S. xv); «Per a passar, d'aquest golf miserable / lo *pèlec* gran, de la vida mesquina, / Vós, Verge, nau fòs feta, navegable, / hon carregà lo seu càrrec amable, / de excellent preu, la magestat divina», Pere Gomis, a. 1511 (JMBover, *BiEscrBal.* I, 369.1.2). Comú en l'ús literari romànic: «voi che siete in pic-

coletta barca / --- / non vi mettete in *pelago*, chè, forse / --- rimarreste smarriti / ---», Dante (*Par.* II, 5).

La forma en *-ec* fou, doncs, grafia constant (si bé restant consciència de la continuïtat amb el mot clàssic tan conegut): incloent-hi, a part de textos de pertot, en llenguatge cuidat, més d'un de marcadament valencià que observa constantment la bona distinció gràfica *e/a*: «Virtuts tals explica --- ab regla y bon orde, / y tot ho compassa - ab tals artificis, / que-ns posa 'n la senda - de bons exercicis, / luyant-nos del *pèlec* - dels crims y desorde» en el poema anònim en bon i clàssic vers valencià, que serveix de proemi a l'edició de 1531 del *Spill* de JRoig (ed. Chabàs, p. 371, v. 15).

En reprendre la seva pompa la llengua de la Renaix., el mot apareix sovint en els bons escr., sobretot en vers, car ja se'n servia el jove Verdaguier en l'*Atl.*, des del primer esbós de 1867 fins a la versió definitiva; i en ell (gens estrany en un vigatà) semblen refondre's en un el sentit topogràfic rural i l'aura magnífica del mot clàssic: «a l'Atlàntida 's tira, / que gemegant-se del *pèlac* als rebulls», *Atl.* de 1867, canviat en el IV, v. 44d, de la versió posterior, però en aquesta hi ha: «y verdejant l'atlàntica planície obira lluny, / y 'ls hordis rossejar-hi y esgroguehida xeixa, / com *pèlac* d'or que, entre arbres y rebollam, s'esmuny» i «Aixís, al aclucar-se lo sol, van, a més corre, / sos raigs, com rierades d'or fos, vers Occident, / lo dia, 'l bruyt, la vida del univers s'hi escorre, / y és de celstia un *pèlac* bolcat lo firmament», *Atl.* II, 11d; VII, 6d.

Per més que aquest ús de robusta fermesa literària sigui també una constant en la llengua, en el fons restà pertot el significat elemental de 'gorg, tolla': «*pèlec* de riu o mar: gurges» definia ja el dicc. de Busa-N. (E-II-E), 1507; escampat per totes les regions de la llengua, sense descartar-ne la val.: «*pèlec(h)* piélag», CRos (1764, p. 180, «con e aguda» o sigui 'oberta'); al Puig de St. Maria per *El Pèlec* entenen el «llavancer» o safareigs públics (1962). I ací i allà continuem trobant-ho en domini castellà (sovint en alguna forma fonètica més o menys alterada, però de tal manera que justament corrobora el caràcter espontani, hereditari, del mot), a l'Aragó degué haver-hi metàtesi consonàntica *piélag* > *piégalo*, d'on amb accentuació desplaçada: *Badina (d)el Piégálo* tolla en les aigües del Gállego, a Sabiñánigo (1966), «laguna honda» en cast. medieval (*Calila*, c. 1250), *piélag* en docs. castellans de 1247 (Sevilla) i 1254 (Zamora), i variant de diftongació dialectal *piálag*, 1267 (Lleó) (MzPi., *D. Ling.*, 337.10; Staaff, *Docs. Leon.*, 43.12, 89.7).

Com aquí, en gall-portug., el trobem com a nom del gorg o tolla, i amb tractament rigorosament popular, de manera que en aquesta llengua entra en caducitat la *-l-* intervocàlica, i *péego* es redueix a *pego*, ja en les *Cantigas* del Rei Savi: «que no rio a deitaron en ũu *peego* redondo» (ed. Mettmann, 215.50, p. 227); i així ho historia Fr. S. Rosa de Viterbo: «*pélag*o: ribeiro, rio, riacho, lagôa, açude, lago, poço, tanque, o qual-quer ajuntamento ou régo de água; desde o S. XI se tomou *pelagus* nesse sentido em nossos docs., e quando, ja nos fins do S. XIII, se traduzirão em vulgar ---